

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/219>**ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДРУЧНИК З КРИМІНАЛІСТИКИ – СУЧАСНЕ ВИДАННЯ
У НАЙКРАЩИХ ТРАДИЦІЯХ ХАРКІВСЬКОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ШКОЛИ,
ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ¹****INNOVATIVE TEXTBOOK ON CRIMINALISTICS – A MODERN PUBLICATION
IN THE BEST TRADITIONS OF THE KHARKOV CRIMINALISTIC SCHOOL,
NATIONAL SCIENCE AND EDUCATION****Аркуша Л.І., доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності***Національного університету «Одеська юридична академія»***Тіщенко В.В., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності***Національного університету «Одеська юридична академія»
член-кореспондент НАПрН України*

Однією із визначальних тенденцій сучасного розвитку криміналістики в реаліях сьогодення є трансформація та розширення її предмета, що обумовлено прагненням науки до змінення об'єктів, які вона вивчає. Водночас, трансформація криміналістичних знань, розширення предмета криміналістики та застосування криміналістичних рекомендацій у всіх сферах судочинства не призводить до появи нових об'єктів, які вивчаються криміналістикою. Адже об'єктами криміналістики залишаються, з одного боку – злочинність і кримінальні правопорушення, а з іншого – досудове розслідування, судовий розгляд та криміналістична профілактика сучасної злочинності. Трансформується злочинність – змінюються завдання криміналістики.

В сучасних реаліях сьогодення виникає необхідність формування криміналістичних та спеціальних знань відповідно до сучасних потреб практики. Зазначене зумовлює потребу в інноваційних підходах у вирішенні викликів, які сьогодні постали перед науковцями і практиками в сучасних умовах воєнних загроз. Сьогодні необхідно враховувати тенденції розвитку науки і завдання адаптації криміналістичних знань до умов війни, цифрових технологій та реформування вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів Європейського Союзу. Такі обставини вимагають залучення новітніх досягнень науки і техніки у правозастосовну практику, а наявні загрози і виклики обумовлюють підвищення рівня підготовки відповідних кадрів, високопрофесійних правників, а це у свою чергу підвищує рівень вимог щодо викладання навчальної дисципліни «Криміналістика».

З огляду на окреслені обставини, важливим є якісне оновлення змісту навчального курсу криміналістики. Для вирішення цього завдання авторським колективом кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого було підготовлено підручник «Криміналістика», за редакцією завідувача кафедри криміналістики, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України В. М. Шевчука.

Видання підручника присвячено до 220-річчя Національного юридичного університету імені Ярослава

Мудрого та до 85-річчя кафедри криміналістики. До авторського колективу увійшли професори Віктор Шевчук, Володимир Журавель, Валерій Шепітько, Віолетта Коновалова, Світлана Євдокименко та понад 25 провідних фахівців у галузі криміналістики та судової експертизи, викладачів кафедри криміналістики університету.

Харківська наукова криміналістична школа має гарні традиції, які і сьогодні підтримуються та розвиваються. Це у повній мірі стосується і проведення наукових досліджень та підготовки фундаментальних праць із найбільш актуальних і сучасних проблем криміналістики. Наукові доробки кафедри криміналістики цілком закономірно трансформуються в освітній процес як Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, так й інших закладів вищої освіти, які готують правників. Відповідно, логічним й необхідним є видання цілісного, сучасного підручника з криміналістики, в якому системно висвітлюються питання навчальної дисципліни.

Зміст підручника підготовлено відповідно до програми курсу навчальної дисципліни «Криміналістика» для юридичних закладів вищої освіти України. Зміст цього видання викладено із урахуванням останніх змін чинного законодавства, новітніх досягнень криміналістичної науки, юридичної освіти, а також сучасних вимог і можливостей слідчої, детективної, експертної та судової практики у сфері протидії злочинності.

Архітектура підручника побудована за класичною структурою й включає матеріал за чотирма традиційними розділами криміналістики, враховуючи сучасний стан та основні напрями і тенденції розвитку окремих положень науки криміналістики, а також практику розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду. Внутрішній зміст розділів підручника викладено у відповідних підрозділах, у кожному із яких подається основний та ілюстративний матеріал, запитання для самоконтролю. Таке викладення матеріалу дає можливість висвітлити основні питання криміналістики логічно, послідовно та системно.

У підручнику викладено не лише теоретичні положення криміналістики, а й враховано актуальні потреби практики та сформовано криміналістичні рекомендації, які спрямовані на підвищення ефективності досудового

¹ Криміналістика : підручник / [В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько та ін.] ; за ред. В. М. Шевчука. – Харків : Право, 2024. – 1008 с.

розслідування і судового розгляду. У виданні запропоновано новітні підходи у викладенні навчального матеріалу з урахуванням можливостей дистанційного викладання криміналістики та акценту на самостійному опрацюванні її основних положень студентами. Взято до уваги й досвід авторів підручників із криміналістики, які видавалися останніми роками в Україні.

Запропонований у підручнику навчальний матеріал сприяє формуванню глибоких теоретичних і практичних знань, що робить це видання важливим внеском у розвиток криміналістичної науки та практики. Під час укладання запропонованих розділів підручника було застосовано систему методів наукового пізнання, зокрема, системно-структурний, діяльнісний, функціональний та інші методи, що забезпечує комплексний підхід до вирішення наявних дискусійних проблем у криміналістиці, судовій експертизі і пропонування варіантів їх вирішення із врахуванням сучасної практики, міжнародного досвіду та європейських стандартів.

За своєю структурою підручник складається із чотирьох частин та 36 розділів. У ньому докладно викладено теоретико-методологічні основи криміналістики, проблеми криміналістичної техніки та криміналістичної тактики, а також висвітлено криміналістичну методiku. Таке викладення матеріалу дає можливість висвітлити основні питання криміналістики логічно, послідовно та системно.

Перша частина «Теоретико-методологічні основи криміналістики» присвячена висвітленню наукознавчих основ криміналістики, основних положень загальної теорії криміналістики, її об'єкт та предмет, природу, систему криміналістики та її міжнаукові зв'язки. Розглянуто методологічні засади криміналістики, поняття та зміст методології криміналістики, сутність методів криміналістики, їх види і сферу реалізації, а також критерії допустимості методів криміналістики у кримінальному судочинстві. Викладено історію й передумови виникнення і становлення криміналістики, як науки, становлення та розвиток експертних і криміналістичних установ в Україні, сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики в Україні. Висвітлено проблематику теорії криміналістичної ідентифікації, її наукові засади, поняття, вид та значення у кримінальному судочинстві, сутність ідентифікаційних ознак та їх класифікація, а також питання загальної методики ідентифікації.

У другій частині «Криміналістична техніка» висвітлено загальні положення криміналістичної техніки та розглянуто окремі традиційні її галузі (криміналістична фотографія і відеозапис, криміналістична трасологія, судова балістика, криміналістична вибухотехніка, криміналістичне дослідження холодної зброї, техніко-криміналістичне дослідження документів, криміналістичне дослідження письма (судове почеркознавство та судове авторознавство), криміналістичне дослідження ознак зовнішності людини (криміналістична габітологія), криміналістична реєстрація). Також розглядаються й нетрадиційні (новітні) галузі криміналістичної техніки, що нині формуються, зокрема, такі як криміналістичний ДНК-аналіз, криміналістичне дослідження цифрових слідів, криміналістична одорологія, криміналістична фоноскопія, криміналістична поліграфологія та ін.

Третя частина «Криміналістична тактика» охоплює загальні положення криміналістичної тактики, поняття, предмет і засоби криміналістичної тактики, їх види та система. Розглянуто тактичний прийом як елемент криміналістичної тактики, джерела і функції тактичних прийомів, їх класифікація, система тактичних прийомів, особливості прийняття тактичних рішень, проблеми тактичного ризику, тактичні комбінації і тактичні операції. Висвітлюються питання організації і планування розслідування, принципи та рівні їх реалізації, види, форми та техніка планування розслідування, а також роль прогнозування

у структурі організації і планування розслідування, тактичні помилки в слідчій діяльності та ін. Значна увага приділяється тактичним основам проведення окремих слідчих (розшукових) дій: огляду, допиту, обшуку, пред'явленню для впізнання, слідчому експерименту, використанню спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

У четвертій частині «Криміналістична методика» розкрито загальні положення криміналістичної методики, її поняття, функції та значення, принципи та джерела формування окремих криміналістичних методик, їх структура і зміст, сутність та роль криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у формуванні та реалізації окремих криміналістичних методик. Розглянуто окремі криміналістичні методики, такі як розслідування вбивств, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадання), крадіжок, злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху, підпалів та інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з виникненням пожеж, кримінальних правопорушень проти довкілля, кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами.

Матеріал підручника містить значну кількість ілюстративного матеріалу, схем, рисунків та таблиць та прикладів з практики досудового розслідування. У підручнику міститься алфавітно-предметний та іменний покажчики, що дозволяє швидко орієнтуватися при пошуку необхідної інформації про основні поняття криміналістики та відомості про вчених-криміналістів, які згадуються у відповідних розділах підручника. Важливим також є наявність у підручнику до кожного розділу питань для самоконтролю та новітніх літературних джерел.

Вивчення криміналістики на основі даного підручника дає можливість отримати цілісне уявлення про науку криміналістику і допоможе набутти практичні навички збирання, фіксації та дослідження різних видів доказів та їх джерел і успішно використовувати набуті знання на практиці. Наукові погляди авторського колективу під час підготовки видання викладені з урахуванням раніше опублікованих наукових праць у галузі криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи та матеріалів правозастосовної практики. Враховано ті зміни, що відбуваються в сучасному житті нашого суспільства під впливом воєнного стану, науково-технічного прогресу і запровадження сучасних інформаційних технологій, у тому числі й технологій штучного інтелекту.

Видання розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та інших представникам юридичної професії.

Таким чином, підручник «Криміналістика», підготовлений авторським колективом кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за редакцією завідувача кафедри криміналістики, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України В. М. Шевчука відповідає вимогам, що пред'являються до навчально-методичних праць, і, на переконання рецензентів, з метою забезпечення освітнього процесу у вищих навчальних закладах України при підготовці здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право» рекомендується до використання.

Запропонований підручник «Криміналістика» є інноваційним і сучасним виданням, підготовленим висококваліфікованим колективом авторів у кращих традиціях Харківської наукової криміналістичної школи, вітчизняної науки і освіти. Переконані, що видання стане незамінним джерелом знань не лише для студентів юридичних спеціальностей, а й для аспірантів, викладачів, слідчих, детективів, прокурорів, адвокатів, суддів, експертів і всіх фахівців, чия професійна діяльність потребує володіння криміналістичними знаннями й методами.